

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ ויחי תשפ"ב

פְּקֻדַּת יוֹסֵף! על הנהגה ומדינה יהודית

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים פָּקְדוּ אֶתְכֶם וְהִצִּילָה אֱתָכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב:
וַיִּשְׁפַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֹמֶר פָּקְדוּ אֶתְכֶם וְהִצִּילָה אֱתָכֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה" (בראשית נ' כד - כה).

בדברים אלה מסתיים ספר בראשית וצריך להבין עד כמה הם חשובים. חז"ל לימדונו כי בפסוקים אלה מסתתר סוד הגאולה. וז"ל המדרש: "אמר הקדוש ברוך הוא למשה "לך ואספת את זקני ישראל", אמור להם פקוד פקדתי, אמר לו מסורה היא בידם מיוסף שבלשון הזה אני גואלם לך אמור להם זה הסימן"

(שמות רבה וילנא) פרשה ג סימן ח.

המדרש הבא מפרט יותר: " ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת". מלמד שקיבצם כולם בשעת פטירתו, והיה מצוה אותם כאב המצוה את בניו, אמר להם הריני מת עכשיו: ואלהים פקד יפקד אתכם. כלומר תלה הגאולה ברבים, לפי שידע ברוח הקודש שעתיד

הקדוש ברוך הוא לדלג על הקץ ולקצרו בשביל צעקתן של רבים, לכך אמר פקד יפקוד אלהים אתכם. ולמה אמר להם בלשון פקידה, אלא כך אמר להם, כל מושיע שיעמוד לכם ולא יאמר לכם דברי הישועה בלשון זה אל תאמינו בו, ואם יאמר לכם המושיע בלשון זה, ובלשון כפול תאמינו בו, וכה"א במשה 'פקד פקדתי אתכם' (שמות ג' טז), וכתוב 'ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' (שם ד' לא) למה האמינו על ששמעו דברי ישועתם בלשון פקידה" (שכל טוב (בובר) בראשית פרשת ויחי פרק נ' כד).

חייבים להבין! על מה מדובר כאן? על סוד טכני? צופן סודי הידוע רק למעטים? ומה יקרה אם הסוד ידלוג ומישהו לא מוסמך ישתמש בו? עוד צריך עיון: מה כוונת המדרש במילים: "כלומר תלה הגאולה ברבים", מה משמעותו ומה מקורו בפסוק? אם נסביר שיוסף דיבר בלשון רבים "אתכם", מה הראיה מכך הרי הוא מדבר אל רבים-אל אחיו.

לכן, נציע את ההצעה הבאה. יוסף השתמש דווקא בלשון פקידה כפולה פְּקֻדַּת יוֹסֵף, כדי ללמדנו שהמטרה של יציאת מצרים, הגאולה הראשונה, ובעקבותיה גם הגאולה האחרונה, היא גאולה לרבים, לציבור כציבור, על כל מרכיביו. לא מספיק לצאת ממצרים כדי להפסיק להיות עבדים לפרעה. האתגר הרבה יותר מקיף ונעלה. העם שיצא ממצרים יהפוך לציבור עצמאי, שחי במדינה עצמאית על כל סממניה. מדינה שיש לה ממשלה וצבא, משרד החקלאות ומשרד המסחר והתעשייה, משרד האוצר ומשרד החוץ. החידוש הוא, שלא רק יחידי סגולה צדיקים יעבדו את הקב"ה כפרטים, כפי שהיה בתקופת האבות. צריך להקים מדינה עצמאית שבחייה הציבוריים, כל חלקי הציבור, שותפים ביישום תורת האבות:

"וַאֲבָרְהֶם הָיָו יְהוָה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם (כמו שהיה אכן ביציאת מצרים) וְנִבְרָכְוּ בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֻתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנֵי וְאֶת בִּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ יְקֹנֶה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבְיֵא יְקֹנֶה עַל אֲבָרְהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו" (בראשית י"ח יח-יט).

המסר בסיסמא פְּקֻדַּת יוֹסֵף הוא להקים חברה של צדקה וחסד, חברה בה המערכת המשפטית מבטיחה צדק לכל. חברה הדואגת לחלקיה החלשים, מדינה שכל שאר המדינות מתפעלות מהישגיה בכל התחומים. ברגע שמדובר על ציבור, הוא כולל צדיקים בינונים וגם רשעים, אי אפשר לוותר על שום חלק ממנו (אומנם הסדר הנכון צריך להישמר וד"ל).

פְּקֻדַּת יוֹסֵף מלשון מפקדים ומפקדים של מפקדים, ברבים. עם, מדינה, ולא רק יחידים. יוסף מלמד את אחיו שגאולה שבאה לפתור בעיות של יחידים או של מגזרים מסוימים אינה גאולה. גאולה לאתרוגים בלבד איננה גאולה. רק מי שיבטיח גאולה לרבים, לכולם, לכל המגזרים, עצמאות מדינית על כל מרכיביה, הוא הגואל שנשלח בידי הקב"ה.

(עיינו גם בדברינו בעניין נבואתו של יונתן בן שאול בנושא זה בחמדת ימים לפרשת [תולדות תשס"ה](#))
זה סוד הגאולה לרבים, הסוד שמסר יוסף לאחיו, הסוד בו השתמש משה רבנו.

הבה נתפלל כי נזכה לשמור על מדינתנו, מדינת ישראל, המתנה החשובה ביותר שקיבלנו מהקב"ה מזה אלפי שנים.
נבין שהמדינה איננה שייכת לקבוצה זו או אחרת.

נתפלל כי היא תהיה יותר ויותר מדינת העם היהודי, המתנהלת בדרך יְקֹנֶה של צְדָקָה וּמִשְׁפָּט ושממנה מתברכים כל גוֹיֵי הָאָרֶץ.

<p>לע"י מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב, י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"י הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א</p>	<p>לע"י הרב ראובן ויחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב</p>	<p>לע"י מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א</p>	<p>לע"י מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב</p>
<p>לע"י מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א</p>	<p>לע"י הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לע"י ר' מאיר וגבי שרה ברנפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)</p>	<p>לע"י הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף</p>	<p>לע"י הרב אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב</p>
<p>לע"י ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט</p>				
<p>לע"י הרב שמואל כהן, שבט תשפ"א</p>				
<p>לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>				

חֲמַדַּת שְׁנַת הַשְּׁבַע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

"לאכלה" ולא להפסד - תפיסות מחשבתיות

"והייתה שבת הארץ לכם לאכלה". יבול השנה השביעית נועד לאכילה של העם כולו, כפי שהתורה מפרטת בספר שמות (כג, יא): "ואכלו אביוני עמך, ויתרם תאכל חית השדה". חז"ל למדו מכך שאת יבול השמיטה יש לאכול, ואין להפסידו. בשבועות הקרובים נעמיק בנושא הזה. קודם לכן, נעמיק במספר תפיסות שונות של הראשונים העומדים בבסיס האיסור הזה.

ראשית, לגבי האיסור עצמו:

הרמב"ן (שכחת העשין ג') אומר שכאשר הרמב"ם מנה את מצוות התורה, הוא שכח למנות את "לאכלה". לאור ניסוחו המורכב של הרמב"ן, חלקו הפרשנים מהי כוונתו. לפי שיטה אחת, כוונתו היא שיש מצווה בעצם אכילת פירות השביעית. לפי השיטה החולקת, כוונתו היא שיש כאן לאו הבא מכלל עשה. כלומר, מי שפוגע בפירות השביעית פוגע ברצון התורה, שפירות השביעית ייאכלו.

מדוע הרמב"ם אינו מונה את "לאכלה"? לשאלה זו ניתנו מספר תירוצים. הגרי"פ פערלא (מחבר פירוש מפורט ומסועף על מניין המצוות של הר"ס"ג) מבאר באופן הבא: התורה אומרת "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור". משמע שיש איסור מוחלט לקצור, לבצור, או לבצע כל קטיף שהוא בפירות השביעית. אך בפסוק הבא נאמר "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה". כיצד ניתן לאכול ללא קצירה ובצירה? על כרחנו יש להסביר את הפסוקים באופן הבא: אסור לקצור אלא אם כן הקציר נעשה על מנת לאכול. מי שקוצר ומאבד את פירות השביעית אינו עובר על איסור "לאכלה", אלא על איסור "לא תקצור", שהרי ההיתר לקצור קיים רק אם זה נעשה "לאכלה".

אנו רגילים לחשוב על איסור הפסד פירות השביעית כאיסור פגיעה בקדושה שבפירות. ובהחלט יש תימוכין לדבר. אך מדברינו האחרונים יש מקום להציע פן נוסף של איסור ההפסד.

בפירושו למשניות על מסכת שביעית (פרק ד משנה ו), הרמב"ם כותב שאיסור הפגיעה בפירות הפוטנציאליים בשביעית הוא מעין איסור גזל. בתוספות יום טוב (שם) אומר שאינו מבין איזה צורך יש לרמב"ם לבאר כך, דיו לומר שפירות השביעית "חשובים ולא נפסדים". כלומר, התוספות יום טוב מתייחס לקדושה הפנימית של הפירות ולמדרגתם. הרמב"ם מתייחס לפן ממוני. נחמד את דבריו.

נניח שמתקיים קידוש קהילתי. האם ראוי שיבוא אדם וישתה ישירות מאחד מבקבוקי השתייה המוגשים שם, ויניח את הבקבוק? שתיה זו תגרום לבזבזו של כל שאר המשקה שבבקבוק. מצד שני, אין מניעה שאדם זה ישתה את תכולת הבקבוק כולו. אם כך, מדוע ברור לנו שאסור לשתות ישירות מהבקבוק, וכך לפגוע בשאר השתייה, למרות שמותר לשתות את התכולה כולה?

מצד אחד, לכל אחד יש רשות לשתות כדת, אין אונס, איש לפי כוחו ורצונו. מצד שני, ברור שגם לשאר חברי הקהילה יש זכות ליהנות מהאוכל והשתייה המוגשים בקידוש. ישנה הבנה שישנו הסכם חברתי – קח כמה שאתה רוצה, בתנאי שמה שאתה לוקח מנוצל. מי שלוקח מעבר לכך פוגע בהסמכה החברתית, וגוזל את הציבור.

הוא הדין והוא הטעם לעניין פירות השביעית. יש "קידוש קהילתי" רחב שנועד עבור כלל ישראל. כל יבול הארץ בבעלות של כולנו יחד. מצד אחד, זה מאפשר לכל אחד לאכול כאוות נפשו. מצד שני, לקחת (לקצור) ללא ניצול מיטבי (ללא קיום של "לאכלה") זו פגיעה בחוזה החברתי הכללי.

(באחד הטורים הבאים נעסוק בשאלה אם יש לשמור על כבוד חלקי פירות שביעית שניתן לאכול, אך אנשים רגילים להשליך אותם לאשפה, לדוגמה – קליפות שדבוק בהם משהו מהפרי. יש מקום לתלות את השאלה הזו בשתי האפשרויות הללו: מצד הקדושה – לכאורה כל חלק מהפרי עומד בקדושתו, גם אם אנשים אינם רגילים לאכול. מצד הגזל החברתי – לכאורה אם אנשים אינם רגילים לאכול את החלק הזה של הפרי, החברה אינה רואה בהשלכת החלק הזה של הפרי בזבוז. לכאורה לפי תפיסה זו הדרישה תהיה להתנהל בצורה מחמירה, אך נורמלית. כאמור, נעסוק בשאלה זו באחד הטורים הבאים).

תפיסה שלישית ניתן להעלות מדברי הריטב"א, הכותב את דבריו בשם הרשב"א. באחת היחידות בהמשך נעמיק באיסור הסחורה בפירות השביעית. לפי שיטת חכמי ספרד (הרמב"ן, רשב"א, ריטב"א) אסור לעשות מסחר בפירות שביעית, אך מותר למכור אותם בכדי לקנות מזון אחר. ובכל שלב של ההחלפה, התמורה גם זוכה לקדושת השביעית. כלומר – הכסף הניתן כתמורה לפירות השביעית מתקדש, וכאשר קונים אוכל עם הכסף הזה הכסף חוזר לקדמתו והאוכל מתקדש תחתיו. מהו הרעיון העומד מאחורי זה?

בשנת השמיטה, הקב"ה מזמין אותנו לאכול משלחנו. "כי לי הארץ", ועתה כולכם מוזמנים לאכול ממנה. ישאל אדם: נו, מה יש לך להציע? מתבונן סביבו ורואה מטע תפוזים. הנה, הוזמנתי לאכול תפוזים. אבל אני לא רוצה לאכול תפוזים. אני רוצה לאכול פלאפל. אומר הקב"ה: אין בעיה. תקטוף תפוזים, תמכור אותם בשוק, וקנה במקומם פלאפל. זה מצביע על שיטה שלישית. המודל אינו כעין הקידוש הקהילתי, ואף מעבר לקדושה הפנימית של הפירות. לפי תפיסה זו, הדרך הנכונה לחשוב על הדברים היא אכילה ישירות משלחן גבוה, להתארח סביב שלחנו של הקב"ה. יתכן שאין זה בכדי שזו שיטת ראשוני ספרד, שראש וראשון להם הוא הרמב"ן. אם מדובר על אכילה משלחן גבוה, מובן יותר מדוע ישנה מצווה לאכול את פירות השביעית. אנו מהדרים ורוצים להתארח על שלחנו של הקב"ה.

יטען הטוען: הרי זה מה שתמיד קורה. אדם משקה את שדותיו, הקב"ה מגדל את תבואתה, ולבסוף האדם מוכר את הפירות וקונה את כל מה שהוא זקוק לו!

אכן כן. אך פעם בשבע שנים הפירות ניתנים ללא עבודה, ללא הגבלה, ועם קדושת שביעית העוברת מחפץ לחפץ, וכך האדם אינו שוכח שמדובר על מזון שהוא זוכה לו ישירות מהקב"ה. ואכן הטענה נכונה: מטרת השמיטה אינה לדעת שהקב"ה נותן לנו את פירותיו בשביעית. מטרת השביעית היא שנהיה מודעים לכך שהקב"ה נותן לנו את פירותיו בכל שנה ושנה, ובכל יום ויום. פעם

בשבע שנים אנו חווים את הדברים בצורה יותר ישירה. אך מטרת השמיטה איננה לחוות את השמיטה פעם בשבע שנים, אלא שחוויה זו תשפיע על היחס שלנו לכל פעם שאנו מברכים את הקב"ה על כל הטוב שהוא מאציל עלינו.

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
--	---	--	---	--

לע"נ **הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי**

חַמַּדַּת הַדָּף הַיּוֹמִי

האם יש קשר בין קדושת העיר לבין קריאת מגילה בט"ו? / מגילה י' הרב עקיבא כהנא

הגמרא (מגילה דף י) מביאה מחלוקת בין התנאים האם הקדושה הראשונה שהיתה בארץ ישראל (מכח הכיבוש הראשון שבזמן יהושע) ממשיכה או נפסקת – קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולעתיד לבוא, או רק לשעתה? וכותבת הגמרא שלפי הסובר שקדושה ראשונה ממשיכה, הרי שלא היו צריכים לקדש את הערים שהיו מוקפות חומה בבית ראשון ולכן גם: "כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון - כל המצות הללו נוהגין בה, מפני שקדושה ראשונה - קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא". כלומר, שכל מקום שיש מסורת שהעיר היתה מוקפת חומה, הרי שיש בה קדושה והמצוות "הללו" שתלויות בקדושה נוהגות בה. מהן המצוות הקשורות לקדושת העיר? רש"י (ד"ה כל המצוות) מפרש שהמצוות הנוהגות בבתי חומה הן: שילוח אנשים טמאים מהעיר, ודין מכירת בית שאינו יוצא ביובל, וכן דין קריאת מגילה. מרש"י משמע שהשאלה האם קוראים מגילה בעיר ביום ט"ו באדר תלויה בשאלה האם יש קדושה בעיר.

לעומת זאת בדף ג (ע"ב) הגמרא עוסקת בכפר שקודם כל התיישבו בו אנשים ורק לאחר מכן הקיפו אותו בחומה, והגמרא מציינת שאינו נחשב כעיר המוקפת חומה. ושם רש"י (ד"ה שישב ולבסוף) כותב שהגמרא כתבה שהוא אינו נחשב כעיר המוקפת חומה לעניין דיני מכירת בתים, אך לא כתב שזהו הדין גם לעניין מגילה.

הרשב"א (שם ד"ה הא דאמר) הסביר שהסיבה שרש"י כתב שדין זה הוא רק לעניין בתי ערי חומה הוא משום שלעניין מקרא מגילה, אין זה משנה מתי בנו את החומה, אלא כל עיר המוקפת חומה קוראים בה בט"ו, גם אם אין דינה כ"בית עיר חומה". כך הוא מוכיח גם מדין "סמוך ונראה" שאינו שייך כמובן בדין "בתי ערי חומה" אלא רק במקרא מגילה שדינה שונה משום ש"לעניין קריאה הקלו". הרשב"א כותב שפירושו לא מובן משום שאם כן לא היו צריכים להביא אמירה זו במסכת מגילה שעוסקת בדיני מגילה, אלא במסכת ערכין שעוסקת בדיני בתים בעיר חומה? לכן לדעת הרשב"א גם לעניין מקרא מגילה אם יש עיר שאין לה דין של "עיר חומה" לעניין ממכר בתים, אין לה דין של עיר מוקפת חומה גם לעניין מקרא מגילה.

הטורי אבן (מגילה ג ע"ב ד"ה ישב אין) דחה את דבריו של רש"י בדף י, וסבר שקריאת המגילה אינה תלויה בדין בתי ערי חומה בכלל ובקדושת הארץ לעניין זה. הוא הוכיח זאת ממה שנאמר בכמה מקומות בגמרא שישנה קריאת מגילה בט"ו למרות שאין דין העיר כדין בית עיר חומה, כמו בימינו, או בחו"ל. השואל ומשיב (רביעאה ב, קצג) מעיר שאת שאלתו שואל הרשב"א (שם) ומתריך שחכמים הקילו בדין מקרא מגילה, שיקראו בעיר שהיתה מוקפת חומה, למרות שעכשו איננה מוקפת. הוא עצמו סובר גם שאין קשר בין קדושת הארץ לבין דין מקרא מגילה, והוכיח זאת ממה שעיקר התקנה לקרוא בט"ו באדר, מתחילה משושן, שהיא כלל לא קדושה בקדושת הארץ. אלא שכתב שלדעתו כל דין זה הוא רק במקרה שיש חומה גם עכשו לעיר זו, אבל אם אין לעיר זאת עכשו חומה, הרי שאם קדושה הראשונה אינה ממשיכה, אין אפשרות לקרוא במגילה, וזו כוונת רש"י בדף י. בשו"ת תורת חסד (או"ח לה) כותב באופן דומה אלא שמחלק בין ערים בארץ ישראל, שבהם גם אם היו מוקפות חומה בעבר, ואינן מוקפות חומה כעת, קוראים בהן מגילה בט"ו באדר, לבין ערים בחו"ל שבהם אם העיר אינה מוקפת חומה כעת, אין קוראים בט"ו באדר. לדבריהם יתכן שרש"י לא כתב בדף ג שהדין זהה לעניין קריאת המגילה, משום שכל עוד החומה קיימת, הרי ניתן לקרוא בט"ו גם אם לא נחשבת כעיר מוקפת חומה לעניין בתי ערי חומה.

סיכום: נחלקו הדעות האם כל הדינים של בתי ערי חומה שייכים גם לגבי מקרא מגילה, והאם במגילה ניתן לקרוא בט"ו רק בערים שנחשבות לעניין בתי ערי חומה. היו שכתבו שלגבי מגילה ניתן לקרוא בכל מקרה בט"ו גם במקרה שאין לעיר דין של בית עיר חומה.

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

California, USA

קליפורניה, ארה"ב

סיון תשע"ה

שימוש במגירת חימום בשבת

שאלה

מה הם הכללים לשימוש במגירת חימום בשבת?

תשובה

- א. אין לערוך שינויים בטמפרטורה של מגירת החימום בשבת עצמה.
 ב. מן הראוי לכסות את הכפתורים של מגירת החימום,¹ אולם מעיקר הדין מכיוון ששמים בה אוכל מבושל, אין צורך בכך.²
 ג. ישנה מחלוקת בין הפוסקים האם מותר להניח אוכל מבושל יבש וקר בשבת על גבי פלטה חשמלית.³ לשיטת האוסרים, אסור גם להניחו בתוך מגירת החימום. לשיטת המתירים בפלטה, מותר להניח גם בשבת עצמה אוכל מבושל יבש בתוך מגירת החימום. אולם לכל הדעות, אסור להניח אוכל מבושל נוזלי קר, ויש אוסרים אף כשהוא חם ואינו רותח.⁴
 ד. אם החום במגירת החימום נשלט על ידי מד טמפרטורה (תרמוסטט), מן הראוי לפתוח ולסגור את מגירת החימום רק כאשר היא כבויה (כגון שהיא מחוברת לשעון שבת), או כאשר גוף החימום דולק (כאשר נורית דלוקה).⁵
 ה. אולם במקום צורך ניתן לפתוח ולסגור גם כאשר מגירת החימום דלוקה וגוף החימום אינו דולק.⁶

¹ עיין באגרות משה אורח חיים חלק א סימן צג ובשבט הלוי חלק א סימן צא.

² הסיבה שהצענו לכסות את הכפתורים היא משום גזרה 'שמא יחתה בגחלים'. אמנם מעיקר הדין נראה שאין לחשוש לכך, ראשית משום שבדבר שחומו יציב וקבוע ייתכן שאין כלל גזרה 'שמא יחתה בגחלים', שהיא דווקא בגחלים שהחיתוי בהם נצרך להתמדת האש. בנוסף, אף אם נחשוש שגם בתנור שחומו יציב לפעמים יש צורך להגביר או להנמיך את החום, מכל מקום במגירת חימום שנועדה רק לשימור חום ולא לבישול אין לחשוש לכך. וכן מעיקר הדין אין לחשוש לחיתוי בגחלים, באוכל המבושל כל צרכו (ראה שולחן ערוך רנג, א, עם משנה ברורה ס"ק ז). ומכל מקום, אם הרגילות היא לפעמים לשנות את החום, אז מן הראוי לכסות את הכפתורים על מנת להזכיר ששבת היום, אך אין זה מעכב.

³ מהמשנה (שבת לו ע"ב) עולה שאסור לתת מאכל, אף אם הוא מבושל כל צרכו ויבש, על גבי כירה בשבת, אף אם היא גרופה וקטומה. נחלקו הראשונים בטעם הדבר: יש שפירשו משום גזירה 'שמא יחתה בגחלים', ויש שפירשו משום 'מיחזי כמבשלי'. נחלקו פוסקי זמננו בדבר הנחת תבשילים יבשים מבושלים כל צרכם ישירות על גבי פלטה דולקת בשבת. יש המתירים (יחוה דעת ב, מה ועוד) מכיוון שהפלטה אינה משמשת לבישול; ויש האוסרים להניח ישירות על הפלטה, ומתירים להניח רק על גבי דבר המפסיק בין התבשיל לפלטה, כגון על גבי סיר נוסף וכדומה (ראה שולחן שלמה רנג, כב; רנג, כח; רנט, ה.ב). לשיטת האוסרים, כיוון שכאן מכניסים את המאכל לתוך מגירת החימום, אין אפשרות פשוטה להניח שם הפסק כדי להתיר את נתינת המאכל לתוך המגירה. לשיטת המתירים בפלטה, מסתבר שמותר להניח גם בתוך מגירת החימום, כי אף היא אינה מיועדת לבישול (ראה אורחות שבת חלק ג עמ' צ הערה עד, שהסתפק האם המתירים בפלטה יתירו אף במגירת חימום, אך כאמור נראה שאין לחלק בכך).

⁴ המחבר כותב (או"ח רנג, ב) שגם אם כירה היא גרופה וקטומה, מותר להחזיר עליה קדירה רק אם מתקיימים בה מספר תנאים. אחד מהם הוא שהקדירה תהיה עדיין רותחת. כפי שמסביר שם המשנה ברורה (ס"ק נד), תנאי זה דרוש מפני שלדעת המחבר שייך בישול בדבר לח גם אם כבר נתבשל כל צרכו, אם נצטנן עד חום של פחות מיד סולדת בו.

אמנם הרמ"א כותב (שיח, טו) שנוהגים להקל שאין בישול אחר בישול "אם לא נצטנן לגמרי". לגבי מאכל יבש עם רוטב, בספר ארחות שבת כותב (פרק ראשון סעיף כב) שיש אומרים שמשפיק שרוב המאכל יהיה יבש כדי לתת לכולו הגדרה של יבש, אבל "למעשה מורים גדולי הוראה" שאם יש כמות של רוטב העומדת בפני עצמה בתוך הכלי יש להחשיב את הרוטב כמאכל לח.

⁵ ההבדל בין המגירה לבין הפלטה הוא כך: הנחת דברים על הפלטה או הסרת דברים מעליה אינן משפיעות על פעולתה. אך תרמוסטט שיש למגירת החימום, מוודא שהטמפרטורה שבמגירה תישאר בטווח קבוע, היינו שהטמפרטורה בתנור לא תעלה על החום שהווסת מסמן, אך גם לא תיפול ממנו משמעותית, וכן הוא חוסך שימוש חשמל מיותר. כאשר התנור מתחמם למעלה אחת מעל מהחום המבוקש, החימום מפסיק, עד שהתרמוסטט מזהה שהתנור נפל בכ-3 מעלות מהחום הרצוי, ואז הוא מדליק את גופי החימום, עד שיביאו את התנור למעלה אחת מעל החום המבוקש, וחוזר חלילה. הואיל ופתיחת וסגירת מגירת החימום עשויה להשפיע על פעולתו, הרוצה להכניס אוכל למגירת החימום בשבת יעשה זאת לכתחילה בקיום אחד משני תנאים: 1. המגירה לא פועלת כרגע כלל, כגון שעון השבת כיבה אותה, והיא תחזור להידלק רק מאוחר יותר. 2. גופי החימום פעילים (דהיינו – נורת החיווי דלוקה ואומרת שגופי החימום פעילים), וממילא פתיחת המגירה רק עשויה להאריך את פעולתם, אך לא תגרום להדלקתם.

אם התנור מחובר לחשמל, אלא שכרגע גופי החימום כבויים, ייתכן שפתיחת התנור תכניס הרבה קור לתנור בבת אחת, ובכך תגרום לתנור להידלק מיד. ממילא, אם ידוע שגופי החימום כבויים, יש לדון האם יהיה מותר לפתוח את דלת התנור, שהרי בפתיחה זו ישנה אפשרות שהיא תגרום לגופי החימום להידלק.

דיון מעין זה כבר נידון בפוסקים לגבי פתיחת מקרר בשבת. גם למקרר יש תרמוסטט דומה, המוודא שהקור שבמקרר נשאר בטווח של כשתי מעלות מהטמפרטורה הרצויה (בד"כ בין 3-6 מעלות), כך שפתיחת דלת המקרר עשויה לגרום להפעלת מערכת הקירור של המקרר. הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ב, סח) מביא את דעת הגר"א העניקין שכתב לפתוח את המקרר רק בשעה שהמנוע פועל. בדרך זו לא יתכן שהפתיחה תגרום למנוע להידלק, שהרי הוא כבר דולק (וכן כתב בשו"ת הר צבי אורח חיים א, קנא [ברם בסוף דבריו אף הוא מעיר שלא ברור לו לאיסור]). הגר"מ עצמו מתבטא ש"וכן טוב לנהוג". לפי זה, יש לפתוח את מגירת החימום רק בעת שהנורה דלוקה, דבר המצוין שגופי החימום בפעולה.

[אגב, נציין שמכון צומת ייצרו מעגל העוקף את התרמוסטט. במקום הדלקה וכיבוי של מערכת הקירור על סמך התרמוסטט, הכיבוי וההדלקה נעשים בהפרישי זמן קבועים, המבוססים על סטטיסטיקה של הדלקה וכיבוי במקרר רגיל. במקררים בהם פתרון זה קיים, ניתן לפתוח ולסגור את המקרר ללא חשש אף לדעת האוסרים, מכיוון שהפתיחה והסגירה לא משפיעים על פעילות המקרר. אמנם מבחינה

פרקטית יש לציין, שלא כדאי להשאיר את המקרר במצב זה בקביעות, מכיוון שלא ניתן לסמוך על הסטטיסטיקה לאורך זמן, ויתכן שהמקרר יגיע לחום או קור שאינם רצויים. כמו כן, משפחה רגילה פותחת את המקרר בשבת וחג יותר מאשר במשך ימי החול, והסטטיסטיקה מבוססת על שבת וחג. אם המקרר יושאר במצב זה במשך השבוע, סביר להניח שהמקרר לא יפתח מספיק, וממילא המקרר יקפיא את תכולתו.]

⁶ הגרש"י אויערבך, בשו"ת מנחת שלמה (א, י, אות ד ואילך), התיר לפתוח מקרר בשבת אף בעת שהמנוע כבוי, מכמה טעמים: ראשית הוא מנמק, שיש כאן פסיק רישא דלא ניחא ליה, שהרי היה מעדיף שהאוויר החם לא יכנס למקרר, וכך המקרר יעבוד פחות (הן מצד החיסכון בחשמל, והן מצד עבודה מיותרת של המקרר). ברם הוא מסתפק בטעם זה, מכיוון שהוצאת דברים מהמקרר בודאי תגרום להכנסת אוויר חם יותר, וממילא ניחא ליה שהמנוע יחזור לפעולה. טעם שני הוא, שמדובר באיסור גרמא, היות ופתיחת המקרר אינה משפיעה באופן ישיר על הפעלת המנוע, אלא רק גורמת לכך בעקיפין ע"י כניסת אוויר חם מחמת הפתיחה. ואף שיש פוסקים המחמירים באיסור גרמא, גם הם מודים להיתר כאשר הגרמא היא במצב של 'פסיק רישא', כך שאין כוונה למעשה האיסור. בהקשר זה הוא דן האם יש לחשוש לאיסור, שמא המקרר נמצא בדיוק בנקודה הקריטית בה הפתיחה אכן תפעיל את המנוע מיד, ואם כן, פתיחת המקרר גורמת להפעלת המנוע באופן ישיר, ולא בגרמא. היות ותרמיש זה אינו ודאי, מצב זה מכונה בהלכה 'ספק פסיק רישא לשעבר' (שהרי הוא אינו יודע מה מצב התרמוסטט לפני הפתיחה), ולמסקנה הוא כותב שאין לחוש לכך מכמה טעמים. כמו כן הוא מבאר שבכל מקרה אין כאן איסור דאורייתא, היות ותוצאת הפעולה החשמלית היא קירור, שאין בה איסור תורה (גם לפי שיטת החזו"א הסובר שיש איסור דאורייתא בעצם הפעולה החשמלית משום 'בונה', כאן אין לחוש לאיסור דאורייתא, מכמה סיבות). לבסוף מסקנתו היא: "מכל אלה הטעמים שכתבנו, פשוט הוא בלי שום פקפוק, שלאחר שהוציא את המנועה הנדלקת מחמת הפתיחה, אין נכון כלל להימנע מלהתענג בשבת, ומותר שפיר לפתוח בשבת את דלת המקרר בכל עת ובכל שעה שירצה, בין בזמן שהמנוע עובד ובין בזמן שהוא נח".

הגר"ע יוסף פסק בשו"ת יביע אומר (חלק א, אורח חיים, כא) שמעיקר הדין מותר, אבל עדיף להחמיר.

אמנם, חלק מטעמי הגרש"י להקל במקרר, הוא משום שאף אם המקרר יתחיל לפעול מיד עם פתיחת הדלת, אין מלאכה דאורייתא בקירור האויר, שהיא תוצאת הפעולה החשמלית. לפי זה, בתנור שמתלהטים בו גופי חימום ממתכת, ויש חשש מלאכה דאורייתא, יש מקום יותר להחמיר. אך ראה בספר 'ארחות שבת' (חלק ג, עמ' ע, הערה כד), שלמעשה הגרש"י הקל אף בפתיחת וסגירת דלת תנור, משאר הטעמים.

[אמנם ביום טוב ניתן לפתוח ולסגור את מגירת החימום ללא הגבלה, משום שאין איסור גרמא במלאכת מבעיר ביום טוב, שאסורה רק מדרבנן, ראה בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה תשי"ע), פרק י"ג סעיף ל"א וההערות שעליו.]

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:

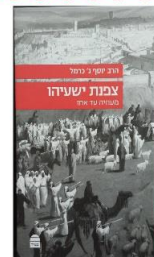
הרב פרו' אברהם שטיינברג
הרב פרו' דרור פיקסלר
הרב פרו' נתן קלר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
טל שאול בן יפה גדעון בן רחל רבקה רינה בת גרינה נתנה יוסף חלילי בן רחל	ניר רפאל בן רחל ברכה חנן הראל הכהן בן דרורה מאירה בת אסתר אילנה בת עליה נהוראי בן רבקה נמיר	ישראל בן רבקה אריה יצחק בן גאולה מרים נטע בת מלכה חוה ראגלה בת פיילא רבקה בת שרה בלה
בתוך שאר חולי עם ישראל		

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בבאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הליווטיות שלהן לדורנו.

לרכישה